

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З СЕПАРАТИЗМОМ:
ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Аналітична доповідь

КИЇВ - 2016

УДК 327.56 : 323.173 : 341.92 (477)

За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове

Автори:

Резнікова О. О., к. е. н., с. н. с.; Місюра А. О.; Дрьомов С. В., к. ю. н.;
Войтовський К. Є.

За заг. ред. к. е. н., с. н. с. Резнікової О. О.

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Міжнародний досвід боротьби з сепаратизмом: висновки для України :
аналіт. доп. / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов,
К. Є. Войтовський. – К. : НІСД, 2016. – 46 с.

Досліджено міжнародний досвід застосування силових і ненасильницьких методів врегулювання сепаратистських конфліктів, а також досвід використання міжнародних форматів для врегулювання збройних сепаратистських конфліктів. Проведено аналіз ефективності застосування окремих методів і способів протидії сепаратизму. Визначено сутність сепаратистського конфлікту на Донбасі як елементу «гібридної» війни, яка ведеться Російською Федерацією проти України. Запропоновані шляхи врегулювання конфлікту на Донбасі з урахуванням способів і методів, які підтвердили на практиці свою ефективність.

Розраховано на спеціалістів у сфері національної безпеки, державного управління, представників органів державної влади, науковців, усіх, хто цікавиться проблемами забезпечення національної безпеки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Сепаратистський конфлікт на Донбасі як елемент «гібридної» війни РФ проти України.....	6
2. Міжнародний досвід застосування ненасильницьких методів врегулювання сепаратистських конфліктів.....	9
3. Міжнародний досвід застосування силових методів врегулювання збройних сепаратистських конфліктів.....	18
4. Досвід використання міжнародних форматів для врегулювання збройних сепаратистських конфліктів.....	23
5. Аналіз ефективності застосування окремих методів протидії сепаратизму.....	28
ВИСНОВКИ.....	37
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	39

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ІЗ СЕПАРАТИЗМОМ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

ВСТУП

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України»¹ прояви сепаратизму становлять загрозу національній безпеці України. Для визначення ефективної державної стратегії протидії сепаратизму необхідне глибоке розуміння причин виникнення цього явища.

Природа сепаратизму складна і формується під впливом багатьох чинників. Існують різні підходи до визначення поняття «сепаратизм», але усі вони виокремлюють головну рису сепаратизму – прагнення відокремлення частини держави від цілого².

На даний час майже в половині країн світу фіксуються рухи, що можуть бути визначені як сепаратистські. Найбільша кількість таких осередків спостерігається в Євразії. Водночас, в багатоетнічних країнах Африки та Океанії, де превалюють кланові суспільства, а місцеві еліти прагнуть до максимальної концентрації влади, також відбуваються активні дезінтеграційні процеси.

Осередки сепаратизму мають певні відмінності, виходячи з яких можна умовно виокремити наступні його регіональні різновиди:

- західноєвропейський (Велика Британія, Іспанія, Франція, Бельгія, Італія, ФРН);
- східноєвропейський (пострадянські країни, Косово, Республіка Сербська в Боснії та Герцеговині);
- близькосхідний (Алжир, Ірак, Пакистан, Афганістан);

¹Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15?test=NOaMfL2dtr58l/h6ZixHev2MNI4OYs80msh8Ie6>

²С.В. Дрьомов. Проблеми законодавчого забезпечення протидії сепаратизму в Україні. Аналітична записка. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/separatuzm-0bc80.pdf>

- азіатський (Шрі-Ланка, Південні Філіппіни, Індія, Китай, Туреччина);
- африканський (Південний Судан, Ефіопія, Сомалі, Ангола, ПАР та інші);
- американський, представлений міжетнічними конфліктами у Квебеку (Канада), мексиканському Чьяпасі та інші.

Очевидно, що для виникнення сепаратизму необхідна низка умов, що створюють відповідне підґрунтя. Серед них можна виділити, зокрема такі:

- неоднорідність населення країни (етнічна, релігійна та інша);
- нерівномірність економічного, соціального, культурного, демографічного розвитку окремих регіонів;
- історичні чинники;
- невиважена політика центральної влади по відношенню до етнічних меншин та конфесійних спільнот, яка погіршує їх становище або сприймається ними як така, що спрямована на позбавлення (порушення) їх прав та свобод. Роль цього фактору може бути штучно перебільшена та використовуватись зацікавленими силами з пропагандистською метою або для обґрунтування необхідності вжиття радикальних заходів;
- зовнішній вплив з боку зацікавлених держав, наявність зовнішніх союзників, які надають військову, політичну та інформаційну підтримку сепаратистам тощо.

Проблема сепаратизму – одна з найбільш складних, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями існування держав, зміною їх кордонів та утворенням нових держав. Міжнародне право ускладнює завдання щодо збереження територіальної цілісності держави, оскільки існує протиріччя між принципами щодо недоторканості кордонів та поваги територіальної цілісності – з одного боку, і правом всіх народів на самовизначення – з іншого.

Вибір методів і способів протидії сепаратизму багато в чому залежать від природи такого конфлікту та стадії його розвитку. В цілому, визначення

шляхів врегулювання проблеми збереження територіальної цілісності держави має здійснюватися з урахуванням історичних, культурних, етнічних, релігійних та інших особливостей розвитку регіонів. При цьому досвід кожної країни є по-своєму унікальним.

1. Сепаратистський конфлікт на Донбасі як елемент «гібридної» війни РФ проти України

Важливим елементом забезпечення мирного розвитку України є врегулювання конфлікту на Донбасі, повернення тимчасово неконтрольованих територій в правове поле України. Для формування і реалізації ефективної державної політики у цій сфері важливим є розуміння суті проблеми, від чого залежить визначення найбільш ефективних механізмів її врегулювання.

Так, формування квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР», маріонеткові режими яких повністю контролюються та підтримуються державою-агресором – Російською Федерацією, є одним з елементів розв'язаної проти України «гібридної» війни. За своєю суттю діяльність т.зв. «ДНР» і «ЛНР» та їх організаторів є злочинною і має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також включає в себе фінансування таких дій, публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій³. Для досягнення зазначених цілей сепаратисти, зокрема застосовують вчинення терористичних актів і проведення диверсій на території України, особливо на життєво важливих об'єктах інфраструктури.

³ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (статті 110, 110-2). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1452614476360738>

Проте сепаратизм на Донбасі має низку особливостей.

По-перше, він не є результатом внутрішньодержавного конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному або іншому ґрунті. Протягом всієї історії незалежної України на цій території не спостерігалися системні організовані сепаратистські рухи з визнаними лідерами та широкою підтримкою з боку населення, а також відсутні райони компактного проживання представників окремих народів, етнічної або конфесійної групи.

По-друге, ідеологічні основи такого сепаратизму були розроблені за межами України у вигляді проекту «Русский мир». Організаційне і фінансове забезпечення діяльності квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» також здійснюється переважно з території Росії за постійного контролю з боку кураторів від уряду РФ і ФСБ. Безпосередню участь у бойових діях на території Донбасу беруть регулярні підрозділи ЗС РФ, що відповідно до міжнародного права розцінюється як неспровокована збройна агресія РФ проти України.

Довідково. Росія зосередила в окремих районах Донецької і Луганської областей свій військовий контингент чисельністю близько 9 тисяч військовослужбовців. Крім того, вона сконцентрувала значне угруповання військ на кордоні з Україною. Її військові інструктори організовують бойову підготовку підрозділів бойовиків. А останнім часом намітилася тенденція у призначенні на командні посади у ці підрозділи кадрових офіцерів збройних сил Росії.

Бойовиками сформовані 1-й і 2-й армійські корпуси. Їх командний склад на рівні управління корпусами й бригадами укомплектований переважно кадровими офіцерами або офіцерами запасу збройних сил РФ. Частка місцевого населення в особовому складі згаданих корпусів не перевищує 35 %.

По-третє, якщо на перших етапах «гібридної» агресії проти України лідери самопроголошених республік закликали до їх виходу зі складу України, то останнім часом риторика їх виступів дещо змінилася. Проте,

декларуючи невід'ємність «ДНР» і «ЛНР» від України (у т.ч. підтверджуючи наміри провести місцеві вибори на цих територіях за українським законодавством), на практиці вони продовжують активне «державотворення», використовують в обігу російську валюту, запроваджують російські стандарти у різних сферах. Продовження дезінтеграційних процесів з боку квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» та їх «лідерів» не має нічого спільного з пошуком шляхів мирного врегулювання, який відбувається в рамках Мінського процесу. Можна очікувати, що найбільш радикально налаштовані екстремістські елементи «ДНР» і «ЛНР» після завершення активної фази збройного конфлікту можуть вдатися до продовження боротьби партизанськими методами за прихованої чи явної підтримки і сприяння РФ.

І головне – дестабілізація суспільно-політичної ситуації, підрив основ громадянського миру в Україні, забезпечення можливості постійного впливу на внутрішню і зовнішню політику України через маріонеткові режими на Донбасі, контрольовані з Москви – є частиною геополітичної стратегії РФ щодо України.

По суті, на Донбасі Україна має справу з **«гібридним» сепаратизмом**, який є частиною «гібридної» війни РФ. Його основу складає політичний сепаратизм, інспірований та підтримуваний ззовні. Оскільки політичний сепаратизм, як правило, має низьку підтримку з боку населення, для його укорінення і поширення на Донбасі ідеологами активно використовувалося розповсюдження викривленої інформації про події на решті території України, застосовувалися спеціальні пропагандистські заходи, спотворювалася історія України, створювалися міфи про краще життя у форматі самопроголошених республік.

Хоча проявів такого сепаратизму у світі дуже мало, доцільно дослідити міжнародний досвід протидії таким процесам з метою виявлення ефективних методів і способів, які можуть бути застосовані в Україні для подолання цього явища і його наслідків. При цьому слід також звернути увагу на

негативний міжнародний досвід такого врегулювання задля недопущення його повторення в Україні.

2. Міжнародний досвід застосування ненасильницьких методів врегулювання сепаратистських конфліктів

Досвід протидії сепаратизму у країнах **Західної Європи** має найбільшу традицію та охоплює практично двовіковий період. На даному етапі хоча силові методи не виключаються керівництвом держав регіону, проте вони не є основним засобом забезпечення територіальної цілісності та внутрішньополітичної стабільності та застосовуються тільки коли цього вимагають інтереси забезпечення національної безпеки, а застосування інших методів неможливе або неефективне. При цьому, основною метою діяльності державних органів у сфері протидії сепаратизму є **створення таких умов, за яких здійснюється ефективно управління дезінтеграційними процесами**. Вбачається, що такий підхід забезпечує те, що ці процеси позбавляються руйнівного потенціалу, а сама ідея відокремлення з часом втрачає свою популярність серед населення.

Прикладом управління дезінтеграційними процесами може слугувати історія **розпаду Британської імперії та створення Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії**. На початкових етапах дії британського уряду можна охарактеризувати як жорсткі репресивні. Проте, з часом надходило розуміння, що одними силовими методами неможливо втримати колонії, тож уряд доклав багато зусиль, намагаючись зробити свої колишні колонії союзниками.

Схожі підходи застосовувалися і щодо вирішення проблеми північноірландського сепаратизму. Протягом 70-х років ХХ ст. і майже до початку ХХІ ст. уряд Британії з одного боку активно застосовував силові методи – збільшував військову присутність у регіоні, розширював повноваження збройних сил, удосконалював поліцейську службу, збільшував

оборонні витрати, розвивав законодавство у сфері боротьби з тероризмом. У той же час, урядом активно використовувалися і несилові методи, такі як пошук компромісів з парамілітарними групами сепаратистів (у т.ч. вступаючи у переговори), створення законодавства щодо вирішення конфесійних суперечностей.

У 1972 році було розпущено парламент Північної Ірландії та введено пряме правління Лондону. Це у поєднанні з неадекватними діями британських військових призвело до активізації діяльності терористичної парамілітарної організації «Ірландська республіканська армія» та нових хвиль насильства (викрадення, вбивства, напади на військових, протистояння з організаціями юніоністської спрямованості).

Спробою політичного врегулювання конфлікту стала англо-ірландська угода 1985 року, за якої Північна Ірландія мала залишатися частиною Об'єднаного Королівства доки це підтримувалось більшістю її мешканців. За результатами цієї угоди у 1993 році було прийнято Декларацію, відповідно до якої у переговорах могли брати участь усі зацікавлені сторони за умови їх відмови від насильства. У 1998 році було підписано Белфастську угоду, що передбачала створення органів влади та управління до складу яких входили як британці, так й ірландці. Угоду було схвалено референдумом, у ході якого було отримано підтримку більшості населення Північної Ірландії.

Проте ще довгий час ІРА не припиняла своєї терористичної діяльності, і лише у 2005 році керівництво організації заявило про припинення збройної боротьби та роззброєння.

Варто зазначити, що основну допомогу бойовикам ІРА надавали Лівія та ірландська діаспора в США. Проте постачання з Лівії зброї, боєприпасів та інших засобів вчинення терористичних атак було складним і неодноразово перехоплювалось спецслужбами, а допомога ірландської діаспори практично припинилась після терористичних атак 11 вересня 2001 року у США.

Відмова ІРА від насильницьких методів боротьби дала підставу для прийняття рішення щодо припинення військової операції та виведення

підрозділів британської армії з Північної Ірландії. Цей процес відбувався поетапно протягом двох років. Таким чином, операція з підтримання миру «Знамення», що тривала майже 40 років, була завершена у 2007 році. Того ж року офіційно скасовано режим прямого правління та розпочали діяльність утворені органи місцевого управління.

На теперішній час основним напрямом врегулювання проблем, пов'язаних з територіальною цілісністю, є передача частини владних повноважень від центральної влади до регіональних органів управління. Важливими кроками у цьому напрямку стало заснування регіональних органів управління: законодавчих та виконавчих.

Проте дезінтеграційні процеси у Великій Британії можуть вийти на новий етап, що пов'язано з результатами проведеного у червні 2016 року референдуму щодо виходу країни із Європейського Союзу (Brexit). Більшість мешканців Шотландії та Північної Ірландії проголосували проти виходу із ЄС (62 % населення Шотландії проголосували за збереження членства в ЄС, 38 % – проти, майже 56 % населення Північної Ірландії також проголосували за збереження членства в ЄС, 44,3 % – проти). Зазначене, на думку лідерів цих частин Об'єднаного королівства, дає підстави для проведення референдумів: за незалежність Шотландії та за приєднання Північної Ірландії до Ірландії, залишаючись при цьому у складі ЄС.

Значні сепаратистські настрої на даний час існують в **Іспанії**, і сконцентровані вони переважно в Каталонії та Країні Басків. Слід зазначити, що на відміну від Донбасу, на даний час політичні лідери цих регіонів прагнуть діяти у рамках правового поля Іспанії без використання насильницьких методів.

Зокрема, нещодавно від збройної боротьби відмовилась баскська терористична організація ЕТА. Це може бути пояснене декількома чинниками:

- ефективні дії іспанських спецслужб, які затримали частину терористів, включаючи ватажків, виявили та вилучили декілька арсеналів зі

зброєю та засобами ураження. Одним із основних сприятливих факторів стало налагодження ефективної взаємодії із закордонними, у першу чергу французькими спецслужбами;

- відбулась трансформація ставлення місцевого населення до членів організації, яких на початку вважали ледь не національними героями, а потім бандитами та вбивцями;

- внутрішні процеси в самій ЕТА, де частина членів закликала відмовитись від збройної боротьби;

- міжнародний тиск на організацію як з боку Європейського парламенту так і окремих політичних діячів.

Проте, припинивши на даному історичному етапі збройну боротьбу, ЕТА не роззброїлась остаточно.

Також уряд Каталонії погодився з рішенням Конституційного суду Іспанії про визнання референдуму про відокремлення регіону незаконним та заморозив його проведення. Замість референдуму було проведене опитування, яке не мало юридичної сили. Варто зазначити, Іспанія, як і Україна, унітарна держава. Конституцією не передбачено можливість розділу держави, а питання внесення до неї змін та перегляду державного кордону мають вирішуватись на загальнонаціональному референдумі за участю всього населення, а не тільки населення окремих регіонів. Більш того Конституція Іспанії надає повноваження уряду призупиняти дії регіональної автономії у випадку грубого порушення місцевим керівництвом законодавства країни.

Щодо можливостей застосування сили центральною владою показовими є слова Міністра оборони Іспанії, який, відповідаючи на питання стосовно можливості застосування армії проти сепаратистів, повідомив, що у разі дотримання законів всіма сторонами, такі засоби не знадобляться.

Крім цього, з питань збереження територіальної цілісності та недопущення збройного протистояння керівництво Іспанії має підтримку

світових лідерів, водночас у прибічників сепаратизму будь-якої суттєвої міжнародної підтримки немає.

Сепаратистські настрої також достатньо сильні і в **Бельгії**, де населення розділене на дві форми етнічної ідентифікації – фламандська та валлонська. Більш економічно розвинена Фландрія вимагає більшої самостійності. Проте серед мешканців регіону немає згоди щодо створення нової держави або переведення Бельгії на конфедеративний устрій. За таких умов уряд країни прагне винайти засоби для зниження рівня міжетнічних протиріч шляхом надання автономій, як культурних так і територіальних, та досягти компромісу між регіональними спільнотами.

Таким чином, **основними методами протидії сепаратизму в країнах Західної Європи нині є ненасильницькі, спрямовані на пошук компромісів, посилення спроможностей держави впливати на дезінтеграційні процеси та недопущення насильницьких проявів.**

Ще одним прикладом переважно політичного вирішення проблем збереження територіальної цілісності є протидія сепаратизму урядом **Канади**, де основним джерелом сепаратистських настроїв виступає провінція Квебек.

Наприкінці 60-х початку 70-х років минулого сторіччя в провінції діяла терористична ліворадикальна організація «Фронт визволення Квебека», яка застосовувала насильницькі методи: вбивства, викрадення тощо. З огляду на це центральним урядом було запроваджено режим воєнного стану та введено підрозділи збройних сил у великі населені пункти провінції. При цьому було тимчасово обмежено певні права і свободи громадян, без судових дозволів здійснювались обшуки та арешти, затримання до 7 днів тощо. За результатами таких заходів, більшість керівників та членів організації було арештовано. До 1980 року мали місце окремі епізоди насилля, які не мали суттєвих наслідків, оскільки на упередження достатньо ефективно діяла поліція.

Пізніше сепаратистський рух об'єднався навколо легальних політичних партій, за ініціативи яких було проведено низку референдумів щодо перебування Квебеку у складі Канади, за результатами яких прихильники відокремлення програли.

Варто зазначити, що законодавство Канади не містить норм, які передбачають визнання права суб'єктів федерації на відокремлення. Більш того, конституційне право Канади не закріплює верховенство міжнародно-правових норм над конституційно-правовими. Тобто не дивлячись на те, що в Канаді сепаратизм не є кримінальним злочином, в країні діє достатньо жорстке законодавство щодо збереження територіальної цілісності та надання повноважень центральному уряду на застосування військової сили у кризових обставинах.

З огляду на це, можна виокремити чинники, які сприяли достатньо успішним заходам з протидії сепаратизму:

- ефективне застосування законодавчо закріплених федеральних інститутів примушення, парламентських та інших демократичних процедур;
- відсутність підтримки діяльності «Фронту звільнення Квебеку» з боку більшості населення провінції Квебек;
- практична відсутність міжнародної підтримки сепаратистських рухів Канади. Виключенням може бути Франція, яка надавала в основному моральну підтримку, а також Організація звільнення Палестини, на базах якої проходили тренування окремі члени «Фронту звільнення Квебеку»;
- достатньо ефективна діяльність армії, поліції та спеціальних служб;
- економічний фактор. Внаслідок терористичної діяльності, частина бізнесу була переведена з Квебеку до інших регіонів Канади, а значна частина фінансів виведена в Торонто, що зробило останній фінансовим центром країни. Крім цього, прогнозувалось, що внаслідок відокремлення з провінції вийдуть підприємства з іноземними інвестиціями, у першу чергу американські, що матиме для провінції негативні економічні наслідки (США неодноразово підкреслювали важливість збереження цілісності Канади);

- надання поступок і пошук компромісів щодо надання франко-канадцям культурної та національної автономії, а також владних повноважень;

- інформаційний вплив на населення провінції, доведення переваг знаходження у складі єдиної держави.

На виборах до законодавчого органу Квебеку, що відбулись у квітні 2014 року, правляча Квебекська партія, яка прагнула до отримання регіоном незалежності, прогнала. Вказане є свідченням того, що сепаратистські ідеї втрачають свою популярність серед населення Квебеку, а політичні сили сепаратистської спрямованості втрачають реальні можливості щодо зміни існуючої ситуації.

Певний потенціал сепаратизму для країн **Прибалтики** містить проживання на цих територіях значної кількості російськомовного населення. За таких умов імовірним виглядає сценарій, за якого РФ матиме змогу дестабілізувати ситуацію, використовуючи елементи «гібридної» війни, зокрема:

- інформаційний вплив;
- інспірування сепаратистських настроїв;
- атаки в кіберпросторі тощо.

Такі заходи можуть бути достатньо ефективними з огляду на певну суспільну відокремленість російських меншин, їх піддатливість російській пропаганді, несприйняття вимог національного законодавства щодо отримання громадянства (обов'язкове знання мови, історії та законодавства країни проживання тощо).

За таких умов, стримуючим фактором видається запроваджений в Латвії та Естонії інститут надання статусу негромадянина, тобто особи, яка не є громадянином країни проживання або іншої країни. Така особа має право на отримання паспорта негромадянина та низку інших прав (зокрема, вони мають змогу без віз виїжджати на територію країн ЄС та РФ). Водночас, у Латвії негромадяни фактично позбавлені виборчих прав, в Естонії – мають

право голосувати на місцевих виборах, проте позбавлені права голосу при виборах до національного або Європейського парламентів. Цей підхід обмежує можливості щодо використання такого демократичного інструменту, як вибори, для проникнення в органи влади деструктивних сепаратистських сил. Проте інститут «негромадянства» викликає критику в країнах Європейського Союзу та особливо жорстку в Росії, яка вважає це дискримінацією російськомовного населення.

Також в прибалтійських країнах значна увага приділяється зменшенню інформаційного впливу, у першу чергу, на російськомовне населення.

Серед заходів, що вживаються владою цих країн, можна виділити такі:

- тимчасова заборона трансляції російських каналів у разі подачі неправдивої, тенденційної інформації або відкритої пропаганди;
- накладення штрафних санкцій на телеканали;
- депортація російських знімальних груп;
- створення можливостей для відкриття російськомовних каналів з метою доведення об'єктивної інформації російськомовній аудиторії.

Довідково: Серед заходів протидії російській пропаганді, вжитих прибалтійськими країнами, слід зазначити, зокрема, такі:

Латвія:

- наклала штраф на канал «Перший балтійський канал» (належить латвійському бізнесменові російського походження Олегу Солодову і громадянину Росії Олексію Плясунову), що ретранслює російські програми в країнах Балтії, за його однобоку, на думку влади, позицію і намагання виправдати російську агресію в Україні;

- у 2014 році встановила тримісячну заборону на ретрансляцію російського телеканалу «РТР» (містилась інформація, яка порушувала законодавство про електронні медіа, а в окремих матеріалах про ситуацію в Україні розповсюджувалась необ'єктивна інформація, яка містила ознаки військової пропаганди);

- у 2016 році на шість місяців, за дозволом ЄС, заборонила ретрансляцію і поширення програм цього ж російського телеканалу. Національна рада електронних ЗМІ констатувала, що протягом 2015 року передачі каналу «Росія - РТР» неодноразово порушували Закон про електронні засоби масової інформації і директиву ЄС про аудіовізуальні послуги.

Так, перше порушення зафіксували у передачі «Недільний вечір з Володимиром Соловйовим»: протягом усієї передачі неодноразово повторювалося, що «Україна – територія, окупована нацистами і фашистами, з ними неможливий діалог, тому що Україна – це агресор».

Друге порушення містилось у сюжеті, що стосувався Латвії: у спотвореному вигляді було подано розповідь про те, що російська меншина в Латвії перебуває під загрозою, а латиська мати може бити російську дитину тільки тому, що вона – російська дитина.

Третє порушення зафіксовано у ще одному випуску «Недільного вечора з Володимиром Соловйовим». У ньому йшлося про те, що «на Туреччину треба нападати швидко, знищити її з космосу, тому що Туреччина готується захопити Кавказ».

Литва:

- депортувала кореспондента і знімальну групу телеканалу ВГТРК;
- заборонила трансляцію «РТР - Планета», Rep TV Baltic (Lietuva);
- тимчасово призупинила трансляцію NTV Mir Lithuania;
- у 2014 році на три місяці забороняла трансляцію телеканалу «НТВ - Мир».

Крім цього, на фоні фактів агітації у 2014 році за приєднання до РФ місцевості Латгалія (Латвія) до Кримінального закону Латвії у квітні 2016 року внесено три основних нововведення:

- уточнюється визначення шпіонажу, зокрема щодо незаконного отримання інформації, яка містить державну таємницю (на даний час прийняття запропонованого визначення відкладено);

- дії або заклики проти незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, а також спрямовані на повалення державної влади або зміну державного устрою будуть каратися однаково. При цьому характер заклику або дії не залежить від зв'язку з насиллям, а також не має значення відповідність таких закликів або дій конституції, оскільки вважається, що конституційним шляхом відмовитись від суверенітету та змінити територіальний устрій неможливо;

- передбачається покарання за допомогу іноземній державі або організації у діяльності на шкоду інтересам та безпеці Латвії.

Про необхідність недопущення проявів сепаратизму також неодноразово заявляв і президент **Росії** В. Путін. Конституцією РФ не передбачено виходу зі складу федерації її членів, а тільки прийняття нових. Російські правоохоронні органи дуже уважно відслідковують виступи та публікації стосовно дотримання територіальної цілісності РФ, особливо тимчасово окупованої території АР Крим. Для цього ними активно застосовується весь наявний арсенал сил та засобів, а на рівні держави не припускаються навіть спроби обговорення можливості виходу суб'єкта федерації з її складу. Водночас, для РФ потенційно кризовим та конфліктним у контексті протидії тероризму та сепаратизму залишається Північнокавказький регіон, де активно застосовувались силові репресивні заходи.

3. Міжнародний досвід застосування силових методів врегулювання збройних сепаратистських конфліктів

На відміну від західноєвропейського більш кривавим виявився сепаратизм на **Балканах**, де процеси створення та становлення нових держав

супроводжувались війнами, етнічними чистками, військовими злочинами та, як наслідок, чисельними жертвами серед мирного населення.

У 1991 році на території **Хорватії** виникла самопроголошена сепаратистська область Республіка Сербська Країна, що була створена етнічними сербами за сприянням Югославської армії та воєнізованих угруповань із Сербії.

У 1992 році було прийнято план ООН, яким передбачалось припинення бойових дій та розміщення підрозділів міжнародних миротворчих сил. Протягом 1992-1993 років хорватська армія провела низку успішних локальних операцій з метою повернення під контроль територій, де мешкало хорватське населення.

У 1995 році США, Німеччина (ЄС), Росія та ООН запропонували план мирного врегулювання конфлікту, так званий «План Z-4», який передбачав інтеграцію Сербської Країни в Хорватію та надання широкої автономії для етнічних сербів. Проте сербські представники відмовились обговорювати мирні ініціативи.

Після невдалих спроб мирного врегулювання у травні та серпні 1995 року хорватська армія та поліція провели дві військові операції – «Блискавка» та «Буря». За результатами першої було поновлено конституційний лад у краї Західна Славонія, а внаслідок другої – нанесено поразки збройним угрупованням сепаратистів і фактично припинено існування Сербської Країни (з регіону виїхало за різними даними від 200 до 250 тисяч сербів). Фактично за допомогою силових методів було поновлено територіальну цілісність Хорватії.

Серед чинників, що сприяли успішному проведенню операцій хорватськими силами безпеки можна виділити наступні:

- проведення владою Хорватії економічних, адміністративних та військових реформ;
- консолідація хорватського народу навколо ідеї побудови незалежної та успішної держави;

- переозброєння армії, загальна мобілізація, ефективна підготовка особового складу та дієва міжвідомча координація;

- фактична відсутність допомоги сербським сепаратистам з боку Белграда (після міжнародного визнання Хорватії з її території було виведено військові підрозділи армії Югославії).

З іншого боку, сербами ця операція сприймається як воєнний злочин та трагедія сербської меншини у Хорватії, що дає підґрунтя для майбутніх конфліктів.

Іншим прикладом силового підходу до вирішення проблеми сепаратизму є міжетнічний та міжконфесійний конфлікт у **Шрі-Ланці**, що виник між сингалами і тамілами та, після формування терористичного угруповання «Тигри визволення Таміл Еламу» (ТВТЕ), переріс у крупномасштабні бойові дії. Конфлікт тривав майже 30 років, протягом яких періодично встановлювався режим припинення вогню та робились спроби знайти політичні шляхи врегулювання.

Гостра фаза конфлікту, як і в Україні, розпочиналась із захоплення адміністративних будівель та нападів на військові об'єкти. У ході конфлікту терористами застосовувались авіація, артилерія, військово-морські сили. При цьому необхідно відзначити, що суттєву допомогу ТВТЕ отримувала із-за кордону.

Завершивши переозброєння армії, провівши економічну реформу, офіційний Коломбо фактично вийшов із переговорного процесу, посиливши військовий тиск на ТВТЕ на півночі країни. Наступальна військова операція супроводжувалась масованими обстрілами, наслідком чого ставали руйнування цілих населених пунктів. При цьому в цих районах фактично відбулась гуманітарна катастрофа (з осені 2008 році представники всіх міжнародних, у т.ч. гуманітарних організацій були виведені з району бойових дій).

У 2009 році операція завершилась знищенням ТВТЕ та ліквідацією їх лідера.

Серед факторів, що вплинули на військовий успіх урядових сил можна зазначити наступні:

- припинення зовнішньої підтримки ТВТЕ;
- визнання цієї організації терористичною впливовими країнами;
- відсутність підтримки ТВТЕ з боку місцевого населення, яке часто використовувалось останніми як «живий щит»;
- перезброєння та розвиток урядових збройних сил. Слід мати на увазі, що комплектування армії Шрі-Ланки відбувалось на добровольчих засадах, при цьому кількість бажаючих проходити військову службу переважала кількість вакантних посад;
- здійснення ефективного забезпечення військових частин, що опинились заблокованими терористами;
- ізоляція населених пунктів, що використовувались бойовиками ТВТЕ як бази;
- проведення силами безпеки перевірок цивільних тамілів, у т.ч. серед внутрішньо переміщених осіб, проведення операцій з виявлення залишків ТВТЕ у звільнених районах;
- ефективні економічні реформи, що дозволили збільшити витрати на розвиток сектору безпеки і оборони країни. Заслуговує на увагу той факт, що бойовики ТВТЕ майже не здійснювали терористичні напади на туристичну інфраструктуру острова та чайні плантації, які були основою економіки Шрі-Ланки;
- природні фактори;
- відсутність суттєвого тиску з боку міжнародної спільноти на уряд Шрі-Ланки.

Хоча ТВТЕ було нанесено військову поразку, не можна вважати, що проблема сепаратизму у Шрі-Ланці вирішена повністю. Так, невважена політика уряду, подальші міжконфесійні суперечки, відмова у розслідуванні фактів порушення прав тамілів та вчинених військових злочинів, намагання встановити авторитарний режим, репресії проти політичних опонентів

викликають невдоволення у тамільської меншини. Такі умови створюють підґрунтя для виникнення нових, у т.ч. радикальних, угруповань сепаратистського спрямування.

Основною небезпекою для **Туреччини** залишається курдський сепаратизм. Характер протидії цьому у різні історичні періоди змінювався в залежності від методів, що застосовувались прихильниками створення Курдської держави, від несилових заходів до жорстких військових дій. Останнім часом фіксуються збройні протистояння силових структур Туреччини та курдських бойовиків, при широкому застосуванні останніми тактики вчинення терористичних актів. З огляду на це, у даний час владою Туреччини робиться акцент на застосуванні силових методів протистояння: ліквідація, затримання бойовиків «робітничої партії Курдистану» (далі – РПК), активні бойові дії із застосуванням повітряних ударів, депортація осіб за участь у протиправній діяльності. Такі заходи виходять із нової концепції боротьби з РПК у південно-східних провінціях Туреччини, а також у прикордонних районах з Іраком та Сирією. Цією концепцією передбачено:

- акцент на наступальну тактику ведення бойових дій силовими структурами;
- витіснення сепаратистів з найбільших населених пунктів на південному сході Туреччини;
- активізація бойових дій, у тому числі із застосуванням авіації та сил спеціальних операцій проти осередків РПК у гірських та сільських районах, нанесенням при цьому превентивних ударів.

Такі дії, на думку військового керівництва Туреччини, запобігли створенню т.зв. «курдських кантонів» (аналоги адміністративно-територіальні одиниці у Сирійському Курдистані).

Крім цього, владою Туреччини приділяється увага недопущенню міжнародного визнання органів самоврядування та політичних партій сирійських курдів. Зокрема, на засіданні Ради національної безпеки

Туреччини, що відбулась у травні 2016 року, було піддано критиці відкриття закордонних представництв курдської «партії демократичного союзу», що має тісні зв'язки з РПК, у країнах Європейського Союзу.

4. Досвід використання міжнародних форматів для врегулювання збройних сепаратистських конфліктів

На відміну від хорватського **боснійський конфлікт** не можна вважати вирішеним і по цей час. Вказаний конфлікт був більш жорстоким та кривавим, супроводжувався хаотичними обстрілами мирного населення, взаємними масовими етнічними чистками, геноцидом. Спроби міжнародних миротворчих місій запобігти насиллю виявились невдалими. Фактично насильство було припинено військовим втручанням країн-учасниць НАТО без відповідного мандату Ради безпеки ООН.

У листопаді 1995 року в м. Дейтон (США) було укладено мирну угоду, згідно з якою була створена **Боснія і Герцеговина (БіГ)**, до складу якої входили Федерація БіГ та Республіки Сербської, а також автономний округ Брчко.

Також угодою передбачався комплекс заходів щодо врегулювання, який містив дві складові:

1) безпекові питання:

розведення сторін;

залучення миротворчих сил та визначення їх повноважень;

виведення іноземних військ;

розмінування;

контроль за озброєнням тощо;

2) політичні питання:

поділ території між громадами;

проведення виборів та формування місцевих органів влади;

забезпечення прав людини й національних меншин;

вирішення проблем біженців;
обмін полоненими;
відновлення економіки;
гуманітарна допомога.

Для вирішення зазначених проблем залучалися структури ООН, практично всі європейські організації (ЄС, ОБСЄ, Рада Європи), міжнародні фінансові інституції (Всесвітній банк, МБРР, ЄБРР та інші).

3 грудня 1995 році контроль за дотриманням Дейтонської угоди здійснювався у рамках операцій НАТО IFOR (Implementation Force, грудень 1995 року – січень 1996 року) та SFOR (Stabilization Force, 1996 – 2005 роки). Військовий контингент НАТО (виконував свої повноваження згідно з Резолюцією РБ ООН від 15 грудня 1995 року № 1031) налічував до 7 тис. військовослужбовців. Територія країни була розділена на три сектори, у яких здійснювався контроль за проведенням державотворчих процесів в країні та створенням на базі військових формувань боснійців, хорватів та сербів Об'єднаних збройних сил БіГ.

У грудні 2004 року повноваження щодо дотримання миру та контроль за розвитком ситуації в БіГ були передані місії Європейського Союзу EUFOR «Althea» (заснована згідно з Резолюцією РБ ООН від 22 листопада 2004 року. № 1575), яка і сьогодні продовжує виконувати свої завдання. На початку місії загальна чисельність особового складу становила 7 тис. осіб, але покращення безпекової ситуації в БіГ створило умови для скорочення військового контингенту, який за станом на січень ц.р. складає 600 осіб.

Проте, незважаючи на зусилля світової спільноти, внутрішньополітична ситуація в БіГ продовжує залишатись напруженою. Негативний вплив на її розвиток здійснюють:

- відсутність взаємної довіри та гостра ненависть між народами, що населяють БіГ, подальша взаємна ізоляція;
- процес мирного регулювання не набув незворотного характеру;

- поглиблення суперечностей між керівниками мусульмано-хорватського і сербського ентитетів щодо майбутнього державного устрою (серби вимагають виходу з БіГ);

- неефективність функціонування державних інституцій країни (нинішній державний устрій надає можливість невеликим політичним силам блокувати рішення щодо розвитку держави та гальмувати процеси європейської і євроатлантичної інтеграції в БіГ);

- складне соціально-економічне становище, що стало причиною масових безладів у першій половині 2014 року;

- активізація діяльності осередків радикальних ісламістів.

Таким чином, укладання мирної угоди, використання багатонаціональних миротворчих контингентів та надання міжнародної допомоги дозволило вирішити певну частину проблем, передусім, зупинити кровопролиття, проте неефективність, висока затратність обраної моделі державного управління, відсутність консенсусу серед боснійських народів і надалі робить БіГ регіоном, в якому дезінтеграційні процеси є некерованими та містять значний потенціал для збройного протистояння.

Складовою балканських конфліктів сепаратистського характеру є **Косовський конфлікт**. В його основі лежать протистояння двох етнічних груп албанців та сербів. Фактично діяльність албанських націоналістів розпочалась на території Косово відразу після Другої світової війни, при цьому підтримувалась албанськими організаціями в усьому світі.

Уряд Союзної Республіки Югославія (до складу входили Сербія і Чорногорія) використовував як силові та і ненасильницькі методи для збереження територіальної цілісності країни:

- запровадження воєнного стану;
- арешти лідерів, учасників та прихильників рухів націоналістичного спрямування;

- скасування певних владних повноважень Косово (відповідно до прийнятої в 1990 році Конституції Сербії край мав територіальну та культурну автономію);
- розробка економічних програм щодо подолання відокремленості краю;
- спроби формування єдності різних етнічних груп не на національній основі.

Проте заходи, що вживались, та переговори керівництва СРЮ з косовськими албанцями виявились безрезультатними. Тому у червні 1998 року сербський уряд розпочав операцію з ліквідації т.зв. «Армії визволення Косова» (АВК).

За такої ситуації США та НАТО звернулись до СРЮ з вимогою припинити вбивства етнічних албанців, вивести війська з Косова та надати краю права розширеної автономії. Переговори, які проходили між сербами та косовськими албанцями у першій половині 1999 року (м. Рабує передмістя Парижа) результатів не принесли. Посередниками при цьому виступали Італія, Великобританія, Росія, США та ФРН.

З метою примушення СРЮ до миру у березні 1999 року НАТО розпочало повітряну операцію «Союзницька сила» («Allied Force», березень-червень 1999 року, здійснювалась без Резолюції РБ ООН).

Згідно з Резолюцією РБ ООН від 10 червня 1999 № 1244 року до краю був введений військовий контингент НАТО КФОР (Kosovo Force) в рамках операції «Спільний вартувий» («Joint Guardian) та започаткована цивільна місія ООН UNMiK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, мета – створення перехідної адміністрації в краї). Головними завданнями КФОР стали підтримання миру, недопущення етнічних конфліктів та роззброєння підрозділів АВК.

З вересня 1999 року керівництво UNMiK та КФОР здійснювало заходи зі сприяння державотворчим процесам в краї, зокрема були створені косовський уряд та Корпус захисту Косова (на базі підрозділів

розформованої АВК). У лютому 2008 року було оголошено про незалежність Косово та розпочато розбудову інститутів державної влади. Для надання краю допомоги Європейський Союз заснував цивільно-поліцейську місію EULEX-Kosovo (European Union Rule of Law Mission in Kosovo).

Протягом 2012-2013 років між Сербією (правонаступниця СРЮ) та Косовом за посередництва Європейського Союзу відбувались активні переговори, результатом яких стало підписання у квітні 2013 року Угоди про нормалізацію двосторонніх відносин. Отримання Сербією у 2009 р. чіткої перспективи членства в ЄС суттєво вплинуло на можливість досягнення такої згоди, оскільки це певним чином компенсувало втрату країною частини своєї території.

Покращення ситуації в краї та імплементація положень зазначеної угоди надали КФОР можливість зменшити чисельність особового складу та перерозподілити зони відповідальності. Слід зауважити, що витрати на державотворення Косова фактично взяв на себе ЄС.

На даний час ситуація на півночі Косова (проживає переважно сербське населення) залишається складною, на її розвиток негативно впливають: радикалізація сербських націоналістичних рухів; діяльність організованих злочинних угруповань; поширення ідей радикального ісламу серед етнічних албанців.

Таким чином, введення до Косова військового контингенту НАТО та запровадження цивільної місії ООН сприяли державотворчим процесам в країні та проголошенню його незалежності у 2008 році, а результатом посередницької діяльності Європейського Союзу в сербсько-косовських переговорах стало підписання Угоди про нормалізацію двосторонніх відносин, виконання якої є основною умовою продовження європейської інтеграції для Сербії та Косова. Разом з цим, правові аспекти утворення держави Косово залишаються наразі нерегульованими в повному обсязі. Косово все ще залишається по суті самопроголошеною державою, незалежність якої визнали лише 111 держав (станом на 5 березня 2016 р.).

5. Аналіз ефективності застосування окремих методів протидії сепаратизму

Як свідчить історичний досвід, прихильники сепаратизму для досягнення своїх цілей можуть вдаватися як до ненасильницьких дій (пропагандистські акції, діяльність політичних партій, громадських рухів, проведення масових акцій, референдумів тощо), так і застосовувати збройні форми і способи боротьби (терористичні акти, диверсії, використання повстансько-партизанської тактики тощо).

Відповідно до цього методи, що застосовуються державами для збереження територіальної цілісності, можна умовно поділити на два основні типи: ненасильницькі та насильницькі (силові або репресивні).

До **ненасильницьких методів** можна віднести заходи політичного та економічного характеру, зокрема:

- надання (розподіл) владних повноважень та відповідно розподіл прибутків. Як свідчить міжнародний досвід, до повноважень місцевої влади відносять питання оподаткування, освіти, охорони здоров'я, захист навколишнього середовища, підтримання правопорядку, в той час як зовнішня політика, забезпечення національної безпеки і оборони залишаються у компетенції центрального уряду;
- виважена політика щодо регіональних особливостей (мовних, релігійних, історичних, культурних тощо);
- сприяння економічному розвитку, розвиток інфраструктури, інвестиції у місцеву економіку, створення робочих місць тощо;
- сприяння місцевій владі у вирішенні нагальних проблем;
- забезпечення легітимності (у т.ч. застосування сили) центральних органів влади у сприйнятті місцевого населення;
- активне залучення місцевого населення до підтримання правопорядку в проблемному регіоні;

- ефективна інформаційна політика, постійна та цілеспрямована робота з доведення населенню переваг цілісної держави та проблем, що можуть виникати у разі відокремлення регіону;
- забезпечення міжнародної підтримки цілісності держави;
- нейтралізація негативного зовнішнього впливу на дезінтеграційні процеси;
- недопущення створення збройних осередків сепаратистських рухів та переростання конфліктів у збройне протистояння;
- проведення амністії учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень і винагород для тих, хто співробітничав з урядом.

Насильницькі (силові) методи можуть включати, зокрема, такі заходи:

- затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за сепаратизм або сприяння сепаратистській діяльності;
- посилення кримінальної відповідальності;
- ізоляція кризових районів, у першу чергу, з метою ускладнення або унеможливлення отримання бойовиками матеріально-технічної допомоги, застосування режимів військового або надзвичайного станів в окремих районах або на території всієї держави;
- контроль за внутрішньо переміщеними особами;
- фізичне знищення центрів підготовки та забезпечення озброєних сепаратистських формувань.

В цілому, застосування насильницьких методів боротьби із сепаратизмом має розглядатись урядом як крайній захід, реалізація якого повинна бути повністю мотивована та здійснюватись у відповідності до законодавства.

Міжнародний досвід з протидії сепаратизму вказує на те, що з часом (або з моменту відмови прихильників сепаратизму від збройної боротьби) військово-силові репресивні методи поступаються несиловим компромісним

заходам, якими досягалась можливість управляти та позитивно впливати на дезінтеграційні процеси. Проте при виникненні загрози державності практично всі країни, у т.ч. демократичні, не виключають можливості застосування силових заходів. Очевидно також, що успіх у протидії сепаратизму багато в чому залежить від ефективності **превентивних заходів**, зокрема, спрямованих на недопущення формування сепаратистських збройних груп, та спроможності держави вибудувувати адекватну внутрішню та зовнішню політику. При цьому, при вирішенні проблем сепаратизму, особливо на початковому та завершальному етапах, необхідно максимально прагнути до застосування ненасильницьких політичних методів, інтенсифікувати інформаційну політику в проблемних регіонах, роз'яснюючи переваги стабільної територіальної цілісності країни, а також недоліки або неможливість відокремлення та утворення нової країни, особливо коли такі дії суперечать законодавству.

В цілому, світовий досвід демонструє відсутність єдиного підходу до врегулювання відповідних проблем, як і можливостей для повного подолання сепаратизму. За таких умов для збереження територіальної цілісності країни на перше місце виходить розуміння керівництвом держави суті та динаміки дезінтеграційних процесів, виважена внутрішня та зовнішня політика, здатність впливати на такі процеси, уміння вести діалог з лідерами політичних партій та рухів, які просувають сепаратистські ідеї, наявність ефективних спецслужб, здатних здійснювати моніторинг, виявляти та припиняти деструктивні процеси, а також боєздатних збройних сил.

З метою визначення найефективніших методів і способів боротьби з бойовиками, шляхів зменшення тривалості конфлікту, факторів, які сприяють встановленню більш міцного і тривалого миру по завершенню його гострої фази, у 2010-2014 рр. американський аналітичний центр RAND Corporation⁴ на замовлення уряду США провів низку досліджень конфліктів такого типу у 26 країнах, які починалися і так чи інакше завершувалися в 30-річний період

⁴The RAND Corporation - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rand.org/>

з 1978 до 2010 року. Потім було досліджено ще 41 конфлікт і проведено аналіз усіх таких подій, які відбувалися після Другої світової війни і до нашого часу, у 61 країні.

Усі розглянуті у дослідженні конфлікти відповідали таким критеріям:

- Відбувалася боротьба між урядами та недержавними утвореннями і організаціями, які прагнули захопити контроль над урядом або регіоном, або які використовували насильство для зміни політики уряду.
- Протягом конфлікту щорічно гинуло щонайменше 100 осіб з обох сторін (у тому числі цивільних), а всього кількість загиблих сягала більше 1000 осіб.
- Державні перевороти, контрперевороти, військові заклоти, путчі та бунти не розглядалися.

За результатами цього та інших досліджень⁵ можна виділити 3 основні групи методів і способів протидії сепаратизму у залежності від підтвердженої на практиці їх ефективності:

I. Методи і способи боротьби з сепаратизмом, ефективність яких була доведена з високим ступенем імовірності:

1. Забезпечення легітимності державної влади та законності застосування ним сили у сприйнятті населення. Реформування уряду та сил безпеки (у разі потреби). Зокрема, це передбачає:

- зниження рівня корумпованості державної влади;
- забезпечення справедливого і неупередженого порядку обрання чи призначення лідерів/керівництва органів державної влади;

⁵Victory Has a Thousand Fathers: Detailed Counterinsurgency Case Studies,- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG964.1.pdf
 Victory Has a Thousand Fathers: Sources of Success in Counterinsurgency, - [Електронний ресурс]. – http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG964.pdf
 Paths to Victory: Detailed Insurgency Case Studies, - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rand.org/pubs/research_reports/RR291z2.html
 Paths to Victory: Lessons from Modern Insurgencies, - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR200/RR291z1/RAND_RR291z1.pdf
 How Insurgencies End, - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG965.html>
 Counterinsurgency Scorecard Update: Afghanistan in Early 2015 Relative to Insurgencies Since World War II, - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1273/RAND_RR1273.pdf

- підвищення рівня ефективності урядування та задоволення основних соціальних потреб населення в зоні конфлікту;
- забезпечення законності застосування сили у сприйнятті населення. (Проурядовим силам слід уникали завдання надмірної супутньої шкоди, непропорційного або незаконного застосування сили, забезпечувати безпеку та громадський порядок у контрольованих ними районах. Проурядові сили не повинні сприйматися населенням у зоні конфлікту як окупаційні).

2. Залучення до операцій проти бойовиків достатньої кількості сухопутних військ, зокрема доцільно витримувати мінімальне співвідношення сил між сухопутними військами проурядових сил і бойовиками та місцевим населенням, а саме: 20-25 вояків на 1000 місцевих мешканців та/або від 10 до 20 на 1 бойовика. При цьому найбільшу увагу слід приділяти якості війська, а не його кількості.

На думку експертів, це сприятиме запобіганню появи цілком контрольованих бойовиками районів, які вони можуть використовувати як безпечний притулок.

3. Гнучкість та здатність пристосовуватись до змін у ситуації (адаптивність). Відданість справі і мотивація.

В умовах використання новітніх технологій, у т.ч. інформаційних, адаптивність до нових умов протиборства має особливе значення. Крім того, мотивовані і віддані справі проурядові сили діють ефективніше, швидше адаптуються до змін у ситуації і досягають мети, не стаючи надмірно залежними від зовнішньої підтримки та допомоги.

4. Завоювання прихильності місцевого населення шляхом сприяння його соціально-економічному розвитку і проведення політики умиротворення. Зокрема, передбачає:

- надання швидкої економічної гуманітарної допомоги постраждалим в результаті конфлікту;

- забезпечення безпеки і громадського порядку на місцевому рівні (спочатку у невеликих масштабах з наступним поширенням таких безпечних зон);
- короткострокові інвестиції у місцеву економіку;
- відновлення і удосконалення інфраструктури;
- проведення нагальних реформ власності (у разі потреби).

При цьому відновлення місцевої економіки та її розвиток повинні орієнтуватися на потреби місцевого населення, ініціюватися на місцевому рівні, проводитися з використанням місцевих трудових ресурсів, сприяти створенню робочих місць, бути достатньо тривалими, економічно доцільними і спрямованими на соціальний розвиток.

Переваги: бойовики позбавляються можливості отримувати матеріально-технічне забезпечення і захист місцевого населення; проурядові сили мають змогу здобувати ефективнішу розвідувальну інформацію про бойовиків, населення бере активнішу безпосередню участь у боротьбі з ними.

Недоліки: сприяння економічному і соціальному місцевому розвитку може призвести до зростання можливості бойовиків забезпечувати себе необхідними для боротьби ресурсами, які вони можуть отримувати від населення шляхом переконання, примусу, або комбінації цих двох методів.

5. Забезпечення економічної ефективності («рентабельності») застосованих практик і методів боротьби з бойовиками. Перешкоджання надходженню бойовикам матеріального забезпечення. Зокрема, це передбачає:

- примушення бойовиків витратити більше зусиль для забезпечення своєї діяльності вищою ціною;
- порушення систем командування й управління, фінансування, рекрутування, придбання озброєнь та техніки, розвідки бойовиків.

6. Встановлення контролю над кордонами.

Так, якщо бойовики отримують допомогу з-за кордону і знаходять там притулок, закриття кордону і забезпечення його безпеки зменшує потік

бойовиків і засобів їх матеріального і технічного забезпечення та дозволяє отримувати корисну розвідувальну інформацію. Крім того, контроль за кордоном підвищує міжнародну легітимність уряду.

7. Забезпечення єдності зусиль у боротьбі з бойовиками, захоплення і збереження ініціативи за проурядовими силами, ведення ефективної розвідки.

8. Забезпечення безпеки населення шляхом запровадження системи регулярних дільничних поліцейських патрулів і постійної фізичної присутності правоохоронців у місцевих громадах, зокрема шляхом залучення місцевих іррегулярних сил самооборони (ополчення) до охорони громадського порядку.

При цьому важливо, щоб дії сил самооборони (місцевого ополчення) й інших іррегулярних сил жодним чином не суперечили цілям проурядових сил у боротьбі з бойовиками.

9. Використання стратегічних комунікацій, тобто скоординованих загальнодержавних зусиль уряду для впливу на громадськість.

При їх організації необхідно дотримуватись таких положень:

- мають бути виділені достатні сили та засоби для стратегічних комунікацій та ведення ефективної інформаційної та психологічної боротьби;
- усі заходи мають бути підпорядковані єдиній меті: встановленню і підтриманню довіри до уряду з боку місцевого населення;
- інформація, що надається населенню, основні теми повідомлень повинні бути узгодженими всіма зацікавленими державними органами, сприяти реалізації оперативних цілей боротьби з бойовиками і відповідати політичним цілям уряду;
- інформаційні повідомлення мають бути послідовними і не суперечливими;
- дії уряду і проурядових сил мають відповідати їх деклараціям та заявленим цілям;

- слід мінімізувати розрив між обіцянками і реальними діями і запобігати розчаруванню громадськості в уряді і його діях шляхом уникнення обіцянок, які неможливо виконати.

II. Методи і способи боротьби з сепаратизмом, ефективність яких підтверджується лише з певним або навіть мінімальним ступенем імовірності або хоча й очевидна, але не була доведена дослідниками через брак прикладів:

1. Вирішення нагальних місцевих проблем та демократизація (розвиток демократії в країні, де відбувається конфлікт).

Як засвідчує світовий досвід, вирішення низки проблем, які спричинили конфлікт або були приводом до нього, і задоволення законних вимог місцевого населення підвищує легітимність уряду і має призвести до умиротворення. При цьому дії уряду або проурядових сил не повинні викликати виникнення нових істотних проблем, якими можуть скористатися бойовики.

2. Амністування учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень і винагород для тих, хто співробітничав з урядом.

При цьому ефективність програми амністії залежить, зокрема від її привабливості у порівнянні з існуючими альтернативами (від сприйняття повстанцями перспектив свого успіху). Тобто, якщо проурядові сили перемагають, існує більше шансів, що повстанці будуть готові прийняти пропозицію про амністію. Цей підхід хоча і не призводить до перемоги напевно, дозволяє послабити бойовиків і прискорити завершення конфлікту.

3. Використання переважно національних (місцевих) кадрів силових структур у боротьбі з бойовиками.

Ця рекомендація ґрунтується на припущенні, що основні проурядові (хоча і національні) сили можуть сприйматись місцевим населенням, як такі, що до певної міри відрізняються в культурному чи іншому плані. Це

застереження стосується й практики залучення міжнародних контингентів або особового складу іноземних сил до боротьби з бойовиками.

4. Розуміння і врахування культурних особливостей місцевого населення при організації боротьби з бойовиками,

Актуальність такого підходу зростає, коли існують культурні відмінності між основними проурядовими силами та населенням в зоні конфлікту. Крім того, в інформаційну добу певні помилки проурядових сил можуть отримати всесвітнього розголосу за кілька хвилин і бути використані у пропагандистській війні для формування відповідної світової суспільної думки.

III. Контрпродуктивні методи і способи боротьби з сепаратизмом:

1. Застосування жорстоких репресій.

Ескалація репресій, колективні покарання та необмежене застосування сили навряд чи будуть добре сприйматися населенням в зоні конфлікту і не дуже корелюються з підходами, пов'язаними із завоюванням його прихильності і забезпеченням легітимності проурядових сил. Навпаки, ескалація репресій проти сформованого повстанського руху, швидше за все, забезпечить йому ще більшу внутрішню і міжнародну підтримку і легітимність.

2. Примусове переселення цивільного місцевого населення із зони проведення бойових дій.

Якщо проурядові сили не в змозі забезпечити безпеку цивільного населення у місцях постійного проживання, а бойовики отримують у нього необхідну їм підтримку, переміщення цього населення у місця, де можна його контролювати і забезпечувати належну безпеку, може здатися очевидним рішенням. Але такий підхід спрацює тільки в тих рідкісних випадках, коли якість життя людей в результаті цих дій суттєво покращиться.

ВИСНОВКИ

1. Сепаратизм – явище, що містить загрозу національній безпеці. Він формується під впливом різних чинників, у т.ч. тих, що пов'язані з процесами трансформації суспільства.

2. Конфлікти найчастіше спалахують тоді, коли загальне соціально-економічне становище в країні різко змінюється на гірше та (або) коли настає політична нестабільність.

3. Еволюція досвіду протидії сепаратизму відбувалась протягом двох сторіч і силові методи поступалися політичним компромісним заходам врегулювання конфліктних ситуацій. Такий підхід дозволяє управляти дезінтеграційними процесами та не допускати насильницьких проявів.

4. Не існує єдиного підходу чи концепції, мінімального набору способів і методів боротьби або тактик, які будуть ефективними у всіх випадках і неодмінно призведуть до припинення сепаратистської діяльності.

5. Всі конфлікти такого характеру є довготривалими, що очевидно потребує значних ресурсів та тривалих зусиль щодо їх вирішення. Міжнародний досвід доводить, що у середньому конфлікти тривають протягом десяти років. По завершенню збройної фази конфлікту проходить ще не менше шести років для остаточного посткризового врегулювання ситуації.

6. Жодна держава не виключає можливості застосування сили для збереження своєї територіальної цілісності. Хоча силові методи можуть зняти гостроту проблеми проте слід враховувати, що вони можуть закласти основи для майбутніх конфліктів.

7. Ефективні спецслужби та боєздатні збройні сили – суттєвий фактор протидії сепаратизму.

8. Обов'язковою умовою протидії сепаратизму, особливо за умов збройного протистояння, є відновлення органами державної влади контролю над кордоном. Серед іншого, це дозволяє блокувати канали матеріального,

фінансового, кадрового забезпечення бойовиків, порушити їх системи командування і управління.

9. Політичні та інші несилові методи врегулювання конфлікту застосовуються у повній мірі по завершенню активної фази збройного конфлікту і встановленню стійкого перемир'я (припинення вогню).

Під час активної фази збройного конфлікту найбільш ефективними несиловими методами і способами боротьби є ті, що забезпечують прихильність місцевого населення у зоні конфлікту, зокрема шляхом доведення на практиці соціально-економічних і політичних переваг мирного способу життя у складі єдиної держави, врахування потреб місцевого населення під час проведення необхідних реформ тощо.

10. Політичне врегулювання сепаратистських конфліктів має виходити з необхідності забезпечення національних інтересів і захисту національних цінностей та інтересів. Рішення, вироблені у рамках міжнародних процесів мирного врегулювання, хоча, як правило, і дозволяють зупинити кровопролиття, проте не забезпечують вирішення всіх наявних суперечностей, які слугували причиною конфлікту. При цьому відповідальність за наслідки таких рішень несе безпосередньо керівництво цієї держави.

11. Суттєвим фактором для врегулювання конфлікту є досягнення згоди між безпосередніми сторонами конфлікту. Це вказує на важливість визначення типу конфлікту, а також його сторін, що суттєво ускладнюється в умовах «гібридної» війни. Третя сторона, як правило, виконує роль посередника або гаранта. Важливою умовою процесу мирного врегулювання є досягнення та реалізація на практиці домовленостей щодо відмови від застосування сили обома сторонами.

12. Амністування учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, широко використовується у світовій практиці як один з методів врегулювання збройного конфлікту в його активній або завершальній фазі. При цьому ефективність програми амністії, як правило,

вища, коли проурядові сили перемагають (або близькі до перемоги) у збройному протистоянні.

13. Важливе значення має проведення державою попереджувальних заходів з метою недопущення переростання сепаратистських рухів у збройний конфлікт. Це може передбачати, зокрема, відповідне корегування державної політики, активізацію діяльності спеціальних служб держави тощо.

14. З метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, поведінка яких серйозно зашкоджує життєво важливим інтересам держави, деякі демократичні країни застосовують механізми позбавлення таких осіб громадянства або обмеження певних їх прав (зокрема, права бути обраним у виборні органи державної влади або вступу на державну чи військову службу).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

При визначенні шляхів врегулювання сепаратистського конфлікту на Сході України слід враховувати його складний «гібридний» характер, а також викладені вище висновки з міжнародного досвіду вирішення відповідних конфліктів.

1. Відповідно до статей 110, 110-2 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III діяльність т.зв. «ДНР» і «ЛНР» та їх керівників є злочинною і має ознаки сепаратизму. Крім того, просування ними дезінтеграційних процесів відбувається із застосуванням силових методів, у т.ч. тероризму.

У той же час, складність застосування відповідного законодавства України полягає у відсутності законодавчого визначення поняття «сепаратизм». З огляду на це, Верховній Раді України доцільно закріпити на

законодавчому рівні визначення відповідного терміну, зокрема шляхом прийняття окремого закону.

2. Сепаратизм на Донбасі має «гібридний» характер. Його основу складає політичний сепаратизм, інспірований та підтримуваний державою, що здійснює агресію проти України – Російською Федерацією.

3. Врегулювання цього конфлікту, який наразі перебуває у гострій фазі збройного протистояння, не можливе без використання міжнародного формату, яким на сьогодні є Мінський і Нормандський процеси.

Кінцева мета Мінських домовленостей – встановлення миру, повернення всієї території Донецької та Луганської областей в єдине правове та політичне поле України. Цей процес має проходити відповідно до визначеного алгоритму, що враховував би інтереси сторін конфлікту.

Проте наразі важко спрогнозувати, чи буде цей формат повністю успішним, враховуючи, що підписання Росією будь-яких міжнародних домовленостей щодо України ще не означає, що вони будуть виконані Кремлем, як у випадку з Будапештським меморандумом, низкою інших міжнародних договорів, а також Мінськими домовленостями.

4. Нинішні «керівники» самопроголошених республік не представляють інтереси широких верств населення Донбасу, а є лише «маріонетками» Кремля на тимчасово окупованих територіях Донбасу. Вони не приймають самостійних рішень, а отже вести з ними прямі переговори в рамках Мінського формату, на чому наполягають представники Росії, не має сенсу.

Представництво «керівників» самопроголошених республік у Мінському переговорному процесі має бути поставлене під сумнів, оскільки ні Мінськими домовленостями, ні будь-якими іншими документами не передбачено існування таких утворень, як «ДНР/ЛНР».

5. Інтереси значної частини населення Донбасу, яка змушена була виїхати за межі зони конфлікту, наразі не представлені у переговорному процесі у Мінському форматі. У зв'язку з цим представники Тристоронньої

контактної групи від України мають підстави вимагати введення до складу переговорників представників з числа внутрішньо переміщених осіб.

6. Вплив РФ є основною рушійною силою сепаратистських проявів в Україні. Зокрема, конфлікт на Донбасі не є результатом внутрішньодержавного конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному або іншому ґрунті, а є частиною «гібридної» агресії РФ проти України, яка спирається на російські збройні сили та спеціальні служби.

У той же час, складна соціально-економічна ситуація в Україні, незавершеність реформи з децентралізації влади, поширення проявів соціальної несправедливості (як наслідок високого рівня корупції в державі, зловживання владою окремими посадовими особами) створюють сприятливе підґрунтя для формування і поширення сепаратистських рухів в Україні.

7. Наразі маріонеткові режими т.зв. ДНР і ЛНР продовжують активне «державотворення», їх заяви та дії не дають жодних підстав говорити про підтвердження намірів, декларованих у Мінському процесі, реінтегруватися до політичного і правового простору України. Це дає підстави стверджувати, що Мінський переговорний процес використовується РФ для легітимізації фактично окупаційного режиму, дискредитації України і посилення тиску на її керівництво.

8. Підтримуючи постійне джерело напруги на Донбасі, РФ прагне реалізувати стратегію виснаження України. Водночас, на тлі повільного послаблення потенціалу РФ внаслідок економічної кризи, посиленої міжнародними санкціями і низькими цінами на ресурси, Росія зацікавлена у швидкому переформатуванні конфлікту на її умовах. Кремль наполегливо просуває ідею інтеграції ОРДЛО в Україну зі встановленням «особливого статусу» для т.зв. ДНР і ЛНР для збереження свого контролю над Донбасом і використання його як інструменту для збереження впливу на Україну.

9. Виконання безпекових умов Мінських домовленостей (припинення вогню, відведення озброєння, забезпечення належного контролю за цими процесами з боку ОБСЄ) – є основою, без якої неможливо досягти прогресу у

виконанні інших складових процесу мирного врегулювання, а саме: вирішення політичних, економічних, соціальних питань, забезпечення повної реінтеграції Донбасу до складу України і його подальшого розвитку.

Принципово важливим у процесі мирного врегулювання є чітка взаємообумовленість послідовності виконання Комплексу заходів Мінських домовленостей: всі кроки України мають бути чітко обумовлені і супроводжуватися відповідними кроками на зустріч як з боку РФ, так і з боку західних партнерів.

Отже, остаточне припинення вогню, відведення усього озброєння за межі узгоджених зон, підтверджене ОБСЄ, а також виведення з території України російських військових формувань і найманців (у т.ч. розформування 1-го і 2-го армійських корпусів т.зв. ДНР і ЛНР як незаконних збройних формувань), припинення постачання бойовикам зброї та боєприпасів має стати передумовою для подальшого врегулювання політичних питань.

10. Особливо важливе значення для врегулювання конфлікту на Донбасі має встановлення контролю над ділянкою державного кордону України у зоні конфлікту. Саме вирішення цього питання та перекриття каналів постачання бойовикам фінансових ресурсів сприятимуть припиненню підтримки бойовиків ззовні та значному прискоренню процесу мирного врегулювання на Донбасі.

Окремо слід зазначити, що умова Мінських домовленостей щодо відновлення повного контролю над державним кордоном з боку Української влади по всій зоні конфлікту, яке має розпочатися у перший день після проведення місцевих виборів (пункт 9), створює значні загрози щодо можливості забезпечення проведення таких виборів у правовому полі України.

Забезпечення контролю над ділянкою державного кордону України у зоні конфлікту має бути обов'язковою умовою для прийняття рішення про проведення місцевих виборів на Донбасі. З урахуванням зазначених вище

обставин, прийнятним варіантом для України є забезпечення такого контролю з боку Міжнародної миротворчої (або поліцейської) місії.

11. На територіях Донбасу, що знаходяться під контролем озброєних сепаратистів, мають місце постійні порушення прав людини. У зв'язку з тимчасовим вимушеним припиненням діяльності в Донбасі органів державної влади України та неможливістю виконання державою зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод про це було зроблено відповідну заяву, схвалену постановою Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII.

Актуальним завданням українських і міжнародних правозахисних організацій разом з правоохоронними органами України наразі залишається забезпечення фіксації фактів порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях, як і воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Розслідування у встановленому порядку таких фактів має передувати можливим заходам з амністії учасників подій на Донбасі.

12. Унеможливорює практичне вирішення питання щодо помилування і амністії таких осіб також і те, що бойовиками і російською стороною не виконується домовленість щодо звільнення і обміну заручників і незаконно утримуваних осіб на основі принципу «всіх на всіх» (пункт 6 Мінських домовленостей).

Слід враховувати, що процедура амністії потребує чіткого визначення часових меж, що забезпечуватиме додержання принципу чинності законодавства про кримінальну відповідальність у просторі. Отже, звільнення всіх заручників має бути завершено до початку амністії, а саме – до набуття чинності відповідним законом України.

13. Важливим питанням забезпечення національної безпеки у контексті подальшого політичного врегулювання сепаратистського конфлікту на Донбасі є визначення механізму усунення від участі у місцевих виборах та недопущення перебування на державній, військовій службі, службі у

правоохоронних та інших державних органах України осіб, які не підлягатимуть амністії за будь-яких умов.

Перелік таких осіб вже зараз має розроблятися правоохоронними органами під координацією СБУ. Після прийняття відповідного закону про амністію, ці особи мають бути затримані правоохоронними органами України за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (зокрема, передбаченого ст.ст. 109-1141, 258-2585, 260, 261 КК України) або щодо них має бути складено повідомлення про підозру та вжито заходів у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення саме цих злочинів означатиме, що у відповідності до частини 5 статті 176 КПК України до вказаних осіб не можуть застосовуватись запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави.

Відповідно ж до частини 7 статті 3 Закону України «Про місцеві вибори» особи, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади та не мають права голосу на місцевих виборах.

У той же час, тримання зазначених осіб під вартою за межами території проведення місцевих виборів, хоча й не позбавлятиме зазначених осіб права бути обраним на місцевих виборах, однак суттєво ускладнюватиме можливості їх участі у місцевих виборах.

14. Механізм усунення від участі у місцевих виборах та недопущення перебування на державній, військовій службі, службі у правоохоронних та інших державних органах України осіб, поведінка яких загрожує національній безпеці, може також передбачати широко використовувану у міжнародній практиці процедуру позбавлення громадянства певних осіб з урахуванням вимог Європейської конвенції про громадянство (Страсбург, 6 листопада 1997 року).

Враховуючи, що законодавство України з питань громадянства є значною мірою застарілим, існує нагальна потреба у внесенні змін та

доповнень до Конституції України та інших законодавчих актів щодо врегулювання питання позбавлення громадянства з підстав, передбачених статтею 7 Європейської конвенції про громадянство.

15. Політична реінтеграція тимчасово неконтрольованих державною владою територій Донбасу має виходити з того, що перші розділи Конституції України надають вичерпні гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Водночас, Конституція прямо забороняє надання привілеїв за будь-якими ознаками, у т.ч. територіальними і етнічними. Особливий же порядок здійснення місцевого самоврядування має розглядатися як невід'ємна частина загального процесу децентралізації і відбуватися виключно у правовому полі України.

Внесення змін до Конституції щодо децентралізації має передбачати розширення повноважень місцевих органів влади для всіх регіонів, а не лише для окремих районів Донецької і Луганської областей у вигляді «особливого статусу».

16. Для вирішення складних питань майбутнього розвитку держави, у т.ч. її територіального устрою, конче необхідною є подальша реалізація політики відходу від централізованої моделі управління в державі, розширення повноважень місцевих громад та поступової розбудови ефективної системи територіальної організації влади в Україні, що ґрунтується на принципах субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

У цьому контексті видається доцільним суттєво розширити використання правотворчого потенціалу місцевих референдумів, які повинні насправді стати дієвим механізмом демократичної моделі прийняття легітимних рішень з питань місцевого значення. Це потребує невідкладного внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у частині щодо посилення організаційно-правової, фінансово-матеріальної самостійності територіальних громад та соціальної активності їх жителів, а

також ухвалення концептуально нового Закону України «Про місцеві референдуми».

17. Нині у суспільстві існує високий запит на практичні результати роботи нових та реформованих правоохоронних органів. З огляду на це, доцільно забезпечити періодичне інформування громадськості щодо стану розгляду порушених у державі резонансних кримінальних справ за ознаками сепаратизму, а також про тенденції у цій сфері, у т.ч. статистику розкритих злочинів з ознаками сепаратизму та прийнятих за їх результатами судових рішень.

18. Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України доцільно вже зараз опрацювати і винести на широке публічне обговорення стратегію реінтеграції тимчасово окупованих територій України, яка передбачала б, зокрема політичні, економічні, соціальні, інформаційні, гуманітарні аспекти реінтеграції, а також проведення національної політики примирення.

19. На даний час окремі представники національних та етнічних громад, що проживають на території України, намагаються активізувати процеси отримання національних автономій у складі України. Таким громадам часто надається сприяння з боку урядів окремих країн ЄС, що не має на меті нанесення шкоди національним інтересам України. Проте, відповідні процеси можуть бути використані Російською Федерацією проти нашої держави як елемент «гібридної» війни.

За таких умов, доцільно активізувати роботу МЗС у взаємодії з СЗР України щодо доведення керівництва європейських країн (зокрема, Словаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії) інформації про наявність таких загроз та можливі негативні наслідки в регіональному масштабі. Також доцільно звернути їх увагу на те, що інтереси національних та етнічних менших будуть обов'язково враховані при проведенні реформи з децентралізації влади в Україні.